

A 2005. ÉVI FRANCIA INTIFÁDA RENDÉSZETI TAPASZTALATAI

Erőszakkal és vandalizmussal fűszerezett zavargási hullám söpört végig Franciaországon 2005. október-novemberében. Az események nem érték váratlanul a rendészeti szerveket: a francia belpolitikában ez az érdekérvényesítés egyik gyakran alkalmazott eszköze, és az érintett körzetekben korábban is különösen gyakoriak voltak. Ami viszont meglepte a hatóságokat, az a zavargások időtartama és területi kiterjedése volt, valamint a rendbontók eljárásai. Korábbi, hasonló eseményekkel ellentétben a rendészeti erők csak a szükségállapot bevezetésével tudtak úrrá lenni a helyzeten.

A zavargásoknak sokkal inkább a szervezők döntése, semmint a sikeres rendészeti tevékenység vetett véget. A francia rendészeti erők határozott fellépéssel, erővel, szelektív (vagy tömeges) letartóztatásokkal rövid idő alatt rendezni tudnak bármekkora rendbontást. De sem felszerelésük, sem kiképzésük, sem működésük törvényes keretei nem teszik alkalmassá őket felkelés-elleni műveletek végrehajtására. A peremvárosokban pedig valójában jóval többről volt szó, mint utcai huliganizmusról vagy kirekesztettségéről, elkeseredésből fakadó utcai erőszakról: arról, hogy felülírhatja-e a kormány tekintélyét egy alternatív hatalmi struktúra, hogy egyes városnegyedekben a köztársaság törvényei érvényesüljenek-e, vagy a bűnözők anarchiája, esetleg a saríja.¹³⁶

A zavargások háttere

A második világháború utáni újjáépítés Nyugat-Európába irányuló bevándorlási hullámot indított a gyarmatokról (majd a birodalmak utódállamaiból) és Európa peremvidékeiről (Jugoszláviából és Törökországból). A bevándorlók és leszármazottaik aránya ma 6 és 20% között van. A bevándorlók – különösen a többségüket alkotó muszlimok – beilleszkedése sehol nem problémamentes, de Franciaországban még nehezebb, mint másutt.¹³⁷ A francia állam, a jogrend, a közigazgatás, a hagyományok, a polgárok nem ismerik a kollektív jog fogalmát, és a közéletben nem tűrik a vallási dimenziót (laïcité). Az ideális állampolgár internalizálta a francia nemzeti narratívát és eszméket, amelyeket a liberté, égalité, fraternité (szabadság, egyenlőség, testvériség) jelszavak testesítenek meg. Ha egyéniségének vannak nem-francia elemei, azokról le kell mondania.¹³⁸

Muszlim bevándorlók számára ez magas mérce, mert ellentmond vallásuk alapelveinek. Az iszlám nem ismeri el, hogy akár a közéletnek, akár a magánéletnek létezhetnek olyan területei, amelyeket a vallás nem ural, elutasítja a nemzetállamot, az

¹³⁶ A Koránból levezetett, isteni eredetű törvények.

¹³⁷ Kiss Álmós Péter: *Iszlám fundamentalizmus és politikai erőszak Európában*, in Szakmai Szemle 2009/4. szám 115-141 o. illetve *l'Islam dans la République*, Párizs, Haut Conseil à l'intégration, 2000. Forrás: http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/cgi-bin/brp/telestats.cgi?brp_ref=014000017&brp_file=0000.pdf (letöltés ideje: 2011.02.20.)

¹³⁸ Matthew Gordner: *Challenging the French Exception: 'Islam' and 'Laïcité'*, in In-Spire Journal of Law, Politics and Societies, 2008/2. szám 72-87. o.

egyéni jogokat alárendeli a hit tanításainak és az iszlám közösség (umma) érdekeinek. Kevesen hajlandók lemondani vallásuk tanításairól, inkább az elkülönülést választják. Megvetően elutasítják a francia értékeket, erkölcsöket, törvényeket, és az oktatási rendszert, amely gyermekeiknek lehetőséget adna az érvényesülésre. Ez egy öngerjesztő folyamat: az elutasító, elzárkózó magatartást a befogadó társadalom viszonozza, és azok számára is megnehezíti a beilleszkedést, akik azt megkísérlik.¹³⁹

Ugyanakkor a francia állampolgárság alapja a „jus soli”: aki Franciaországban születik, az (minimális kivételekkel) automatikusan francia állampolgár. A bevándorlók második és további generációi tehát francia állampolgárok, akár internalizálták a francia nemzeti ethosz elemeit, akár nem, akár a Francia Köztársasághoz hűek, akár egy nemzetek és államok fölötti eszméhez. Ez magában hordozza a veszélyt, hogy a társadalom egyre nagyobb hányada afféle „ötödik hadoszlopot” alkot az ország szívében.¹⁴⁰

Tér-erő-idő-információ elemzés

Tér

Az intifáda fizikai tere sűrűn beépített városi környezet volt: a francia nagyvárosok egyes peremkerületei, a banlieue-k.¹⁴¹ Ezek az 1950-es, 1960-as és 1970-es években tömeggyártási technológiával épült óriási lakótelepek (grands ensembles), amelyekkel a francia kormányok a világháborút követő lakásigényt próbálták kielégíteni. Többnyire sivár, lélektelen falanszterek, toronyházakkal, széles utakkal, a szupermarketeket leszámítva minimális kereskedelmi tevékenységgel, korlátozott szórakozási lehetőségekkel, elhanyagolt parkokkal, alacsony színvonalú szolgáltatásokkal és infrastruktúrával.

A zavargások társadalmi tere e lakótelepek lakossága volt. A peremvárosok egy részéből az 1970-es években a középosztály családi házakba vagy a felújított belvárosokba költözött, helyüket bevándorlók vették át, és a környékek fokozatosan etnikai/társadalmi gettókká váltak. A társadalmi indexek országos átlagnál lényegesen rosszabbak: 2005-ben a munkanélküliség 21%, a szegénységi ráta 27%, a háztartások egy szülővel 15% volt (az országos átlagok 10%, 6% és 8%). A jóléti állam bőkezűen támogatja a társadalom lemaradó tagjait,¹⁴² de a hatóságok számára is világos, hogy az ilyen támogatás hosszú távon csak újratermeli a társadalmi feszültségeket. A leginkább érintett közel 800 városnegyedet „kényes városi körzetnek” (zones urbaines sensibles) nyilvánították, ahol

¹³⁹ Kiss Álmos Péter: *Iszlám fundamentalizmus és politikai erőszak Európában*, in Szakmai Szemle 2009/4. szám 115-141 o.

¹⁴⁰ Más európai államokban a „jus sanguinis” – a szülők hovatartozása – a meghatározó tényező. Török szülőktől Németországban született gyermekek török állampolgárok, és ott született unokáik is azok – akkor is, ha soha nem látták Törökországot. A német állampolgárságot kérni kell, és odaítélése egyáltalán nem automatikusan történik. Elméletileg akár a második vagy harmadik generációs bevándorlókat is ki lehet utasítani, ha jelenlétük elviselhetetlen problémává válik.

¹⁴¹ „Banlieu” 80-100 évvel ezelőtt ugyanazt jelentette a franciáknak, mint az angoloknak a „suburb,” vagy magyarul a „kertváros:” a középosztály szerény kényelmét, családi házakat kis kerttel, gyerekekkel és kőlyökkutyákkal. Ilyen külvárosok ma is léteznek, de a szó egyre inkább olyan negyedet jelent, ahol magas a munkanélküliség és a bűnözés, és a lakosság nagy része idegen eredetű.

¹⁴² A segélyek (lakbértámogatás, egészségügyi ellátás, ingyenes oktatás, családi pótlékok és egyéb jövedelem kiegészítő juttatások) összeadva majdnem elérik a minimum bért.

állami beavatkozással kell megállítani a hanyatlást és javítani a lakosság gazdasági lehetőségeit.¹⁴³

A banlieue-k kilátástalanságában sok fiatal férfi a bűnözés „párhuzamos gazdaságában” találta meg az érvényesülési lehetőséget: Franciaország népessége 1959 óta 20 %-kal, a jelentett bűnesetek száma viszont közel 700 %-kal (600 000-ről 4 millióra) nőtt. E növekvő bűnözés forrásai, de jelentős részben helyszínei is a peremvárosok: a francia börtönökben a rabok fele muszlim. E karrier-választást az állam is támogatni látszik: a banlieue-kben a rendőri jelenlét korlátozott, a rendfenntartó rendőri intézkedés ritka. Ha mégis letartóztatnak valakit, azt az engedékeny bíróságok néhány napon belül szabadon engedik. Más peremvárosi fiataloknak a radikális iszlám adja meg azt, amit a francia társadalomban hiába keresnek. Méltóságot, fegyelmet, jelentést ad az egyébként sivár életnek, magyarázatot ad a kilátástalanságra, a társadalom megvetésére, igazolja az ezért érzett tehetetlen dühöt és megmutatja a bosszúállás útját, egyben legitimálja is a hitetlenekkel szembeni erőszakot. Az iszlám szervezetek a szekuláris Európa számára aggasztó doktrínát hirdetnek: a muszlimok ne hazájuk, nemzetiségük alapján határozzák meg önmagukat, hanem vallásuk alapján. Önálló társadalmat, vallási, kulturális, jogi, és – elkerülhetetlenül – területi autonómiát, államot akarnak megvalósítani az államban.

A radikális iszlám és a szervezett bűnözés közötti ellentét csak látszólagos: nemcsak versengenek egymással a banlieue-k elidegenedett ifjúságának lelkéért, de gyakran erősítik is egymás hatását, és a francia társadalommal szembeni konfrontációban gyakori közöttük az átjárás. A bűnözőkhöz fűződő kapcsolataikon keresztül az iszlám szervezetek pénzalapokhoz, fegyverekhez és egyéb eszközökhöz jutnak, és legtermékenyebb toborzóterületük a börtönök világa. Egymásrahatásuk eredője, hogy a muszlim negyedek tiltott zónákká váltak a nem-muszlimok számára, ahova a rendőrség is csak megerősített járőrökkel merészkedik.¹⁴⁴

Mivel a zavargásokban érintett negyedek nagyrészt e gettók voltak, az események első napjától kezdve vita tárgya volt, hogy motiváló tényező volt-e a radikális iszlám. Muszlim vallási és politikai vezetők, a közélet és a sajtó meghatározó alakjai elvetik ezt a lehetőséget, és elítélik az intifáda megnevezést. Szerintük a zavargások spontán robbantak ki és szervezetlenek voltak.¹⁴⁵ A zavargásokat elemző szakemberek egy része viszont határozottan állítja, hogy az események alakulásában meghatározó szerepet játszottak a radikális iszlám agitátorai: ha az első napok eseményeiben esetlen nem is volt szerepük, felismerték és kihasználták a zavargásokban a lehetőséget.¹⁴⁶

¹⁴³ Décret n° 96-1156 du 26 décembre 1996 fixant la liste des zones urbaines sensibles, <http://www.admi.net/jo/AVIV9604443D.html> (letöltés ideje: 2011.02.20.).

¹⁴⁴ Ez Nyugat-Európa más államaiban is jellemző egyes muszlim negyedekre. Néhány kirívó példa: Rosengard (Malmö, Svédország), Gellerup (Aarhus, Dánia), Small Heath (Birmingham, Egyesült Királyság), Bury Park (Luton, Egyesült Királyság), Marxloh (Duisburg, Németország).

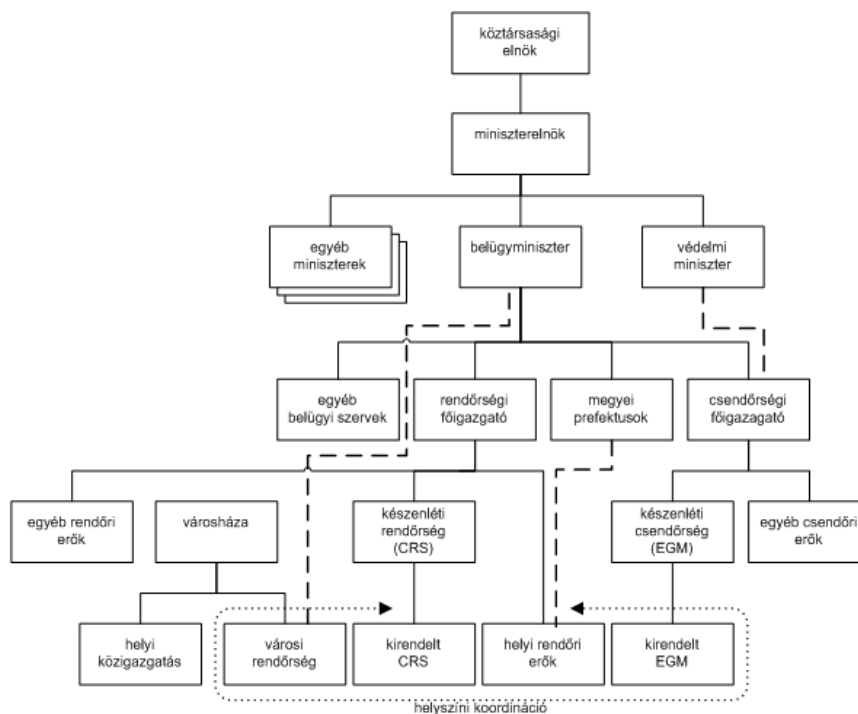
¹⁴⁵ Riots in France, Social Science Research Council, Brooklyn, NY, <http://riotsfrance.ssrc.org/> (letöltés ideje: 2011.02.20.); Justin Vaisse: Unrest in France, November 2005: Immigration, Islam and the Challenge of Integration, Brookings Institution, 2006.01.10-12, http://www.vaisse.net/BiblioJustin/Interviews/BiblioJustin-Unrest_in_France-Talking_Points_Staffers-10-janv-2006.pdf (letöltés ideje: 2011.05.23.); Gwynne Dyer: Rioting kids of all colours, New Zealand Herald, Auckland, 2005.11.08. http://www.nzherald.co.nz/multiculturalism/news/article.cfm?c_id=58&objectid=10354041 (letöltés ideje: 2011.03.20.).

¹⁴⁶ E nézetet magam is osztom. Vö: Kiss Álmós Péter: Hálózatharc, European Police College (CEPOL) e-library, 2008. 02. Forrás: <https://www3.cepol.europa.eu/dspace/handle/123456789/4607#cima>

Erők

A zavargások során alkalmazott rendészeti erők négy testülethez tartoztak. (LAWDAY, 2001) A városi rendőrsegek (police municipale), melyek a polgármesternek tartoznak felelősséggel, elsősorban a helyi közbiztonságért és közlekedésért felelnek (de az ellenőrzés és felügyelet a belügyminisztérium jogköre). Az országos rendőrség (police nationale) közvetlenül a belügyminiszter alá tartozik. A városi rendőrsegekkel egyeztetett módon felel a közbiztonságért. Nagyobb zavargások kezelésére rendelkezésre áll 60 készenléti rendőrségi század (CRS – Compagnies Républicaines de Sécurité – Köztársasági Biztonsági Századok). A falvakban, a határokon és a vidéki körzetekben a csendőrség (gendarmerie nationale) felel a közbiztonságért. Katonai szervezet, mely adminisztráció szempontjából a védelmi miniszter alá tartozik, de műveleti irányítása a belügyminiszter jogköre. Csapaterős bevetésre mozgósítható ereje 123 készenléti csendőrségi század (EGM – Escadrons de Gendarmerie Mobile – készenléti csendőrségi századok). Az intifáda során nemcsak CRS és EGM alakulatokat kellett mozgósítani, de a tartalékos rendészeti erők egy részét is (a mozgósított létszámról nincsenek nyilvános adatok).

A rendészeti erők vezetési és irányítási rendszere világos és egyértelmű. A városi rendőrséget a polgármesterek, az országos rendőrséget és a csendőrséget főigazgatók (directeur général de la police nationale – DGPN és directeur générale de la gendarmerie nationale – DGGN) vezénylik. Valamennyi fölött a belügyminiszter gyakorol felügyeletet. Ezt szemlélteti az alábbi ábra is, amely a francia rendészeti szervek vezető és irányító rendszerét mutatja be az intifáda során.

A másik oldalon a zavargások kemény magját a banlieue-k 15-35 év közötti férfi lakossága adta, elsősorban a kisebb-nagyobb helyi bűnbandák tagjai. Ezek valójában inkább a törvénynek fittyet hányó, kisstílű fiatal bűnözőkből összeverődött, erőszakra hajlamos ifjúsági klubok, semmint valódi bűnszervezetek. Erőszakkal uralják saját területüket és gyakran súlyos bűntényeket is elkövetnek, de korántsem olyan fegyelmezettek és könyörtelenül erőszakosak, mint a hasonló észak- és délamerikai gengsek, és messze nem olyan hatékonyan működnek, mint a dél-olaszországi vagy balkáni bűnszervezetek.

Korábbi zavargásokhoz képest az intifáda hatékonyabb, alaposabb tervezést és egy jól átgondolt erőszak-alkalmazási doktrínát sejtet – de a mai napig csak sejtet: a hozzáférhető források között nem akadtam vezetésre és tervezésre utaló határozott, megbízható információra. (Ha a francia hatóságok rendelkeznek ilyen információkkal, azokat eddig nem hozták nyilvánosságra.) Számátalan társadalmi elemző és közíró a mai napig ragaszkodik ahhoz, hogy a zavargások szervezetlenek voltak, spontán robbantak ki, mert a banlieue-k lakosságának türelme elért egy töréspontot. Ez az első órákra, vagy az első két-három napra akár igaz is lehet. De valószínűtlen, hogy elégedetlenségből fakadó spontán rendbontás három hétig tart, és nehezen hihető, hogy spontán módon terjed az ország egyik végétől a másikig, és néhány nap alatt áttérjed tengeren túli megyékre is.

A rendészeti erők számos szervezetségre utaló jelet figyeltek meg. A zavargások során rádióval vagy mobil telefonnal felszerelt emberek intézkedtek a háttérben. Molotov-koktélos palackokat a néhány percre helyszínre érkező gépkocsikból osztottak ki a tüntetőknek, majd a gépkocsik eltűntek. Nem lehetett azonosítani sem a gépkocsikat (levett/letakart rendszámot), sem a vezetőket és utasokat (símaszk/csuklya). A rendőrség Molotov-koktélt „üzemeket” számolt föl. Internet honlapok szítottak rendbontást még érintetlen körzetekben. A választott célpontok és az erőszak intenzitása is központi irányításra utal: a rendbontók az erőszakot és a rombolást a francia társadalom ingerküszöbe alatt tartották. A gyűlölt francia civilek és még gyűlöltebb rendőrök és csendőrök helyett inkább értékeket, tulajdont és a köztársaság tekintélyét megtestesítő jelképeket – rendőrörsöket, közhivatalokat – támadtak. A több ezer gépkocsi és autóbusz mellett folygújtottak üzletet, raktárt, rendőrörsöt, transzformátor-állomást, valamint a gettóból történő kitörés létrafokait: iskolákat, óvodákat, ifjúsági központokat, könyvtárakat.

A „szervezetlen, spontán megmozdulás” nézetet támasztja alá viszont, hogy bár a zavargások kiterjedtek az egész országra, és sok ezer résztvevőjük volt, mégsem volt azonosítható vezetési és irányítási struktúrájuk. Senki semmilyen követelést nem fogalmazott meg a kormánnyal szemben, és ha a kormánynak szándékában állt volna tárgyalni, nem lett volna kivel: a rendbontók közül nem emelkedtek ki vezetők, akik a többiek képviselői lehettek volna.

Az események elemzése alapján az a legvalószínűbb forgatókönyv, hogy a zavargások valóban spontán módon törtek ki. A radikális iszlám agitátorai felismerték a lehetőséget, hogy nélkülözhetetlen és megkerülhetetlen társadalmi tényezőnek és a muszlim közösség legitim képviselőinek tüntessék fel magukat, közvetítő szerepet játsszanak, és engedményeket csikarjanak ki a francia államtól. Országos hálózataikon keresztül további zavargásokat szítottak az ország más városaiban, és a háttérből befolyásolták az eseményeket (pl. célpontokat javasoltak). E végsőkéig decentralizált „feladat-orientált vezetésen” túlmenő irányításra valójában nem is volt szükség: a peremvárosi fiataloknak

nagy tapasztalatuk van a zavargások „harcfeladatainak” végrehajtásában.¹⁴⁷ Ugyanakkor számolnunk kell azzal a lehetőséggel is, hogy ami külső megfigyelő számára tudatos vezetésnek és irányításnak tűnt, az valóban spontán tevékenység, a *falka-intelligencia* megjelenése volt. (Részletesen lásd lejjebb.)

Idő

A zavargások összesen 21 napig tartottak, de egy-egy helyszínen sehol nem tartottak négy napnál tovább. A biztonsági erőknek ennyi időre volt szükségük, hogy a megteremtésük a területi ellenőrzést: összevonják a szükséges létszámot, műveleti tervet dolgozzanak ki és járőrökkel lefedjék az érintett területet. Mihelyt ez megtörtént, a zavargások megszűntek és más városokban törtek ki.

Információ (felderítés és elhárítás)

A rendőrséget nem érték váratlanul az események. A banlieue-kben az 1980-as évek óta rendszeresen törtek ki zavargások, kezelésükben a biztonsági erőknek rutinja volt. A csalódottság, tehetetlen düh és elégedetlenség légkörével mindenki tisztában volt. De pontos előrejelzés híján csak találgatni tudtak, hogy mikor és hol tör ki a következő. Ami meglepte a hatóságokat az a zavargások hosszan elhúzódó időtartama és területi kiterjedése volt, valamint a rendbontók eljárásai.

A hatóságok hátrányban voltak, mert nem rendelkeztek megbízható információforrásokkal a rendbontók soraiban. Csak reagálni tudtak, mert nem tudták, hogy mikor és hol kerül sor a következő incidensre, és nem ismerték a zavargásokat irányító személyeket. A készenléti erőknek, akiket más városokból vontak össze, még a bevetés helyszínéről sem volt előzetes információjuk. A három hét alatt a rendőri felderítés valamennyire javult, de elsősorban a járőrök megfigyeléseire alapult – valós idejű információkat gyakorlatilag az utolsó napig nem tudtak szerezni. A kezdeményezés mindvégig a rendbontók kezében maradt.

Sokkal jobb helyzetben voltak a rendbontók: kiválóan ismerték saját lakóhelyük környékét, a megközelítési és menekülési utakat és potenciális rejtékhelyeket. Különösebb célfelderítésre sem volt nagyon szükség: az utcák tele voltak fölgújtható gépkocsikkal, az iskolák, garázsok, üzletek, középületek már évek (vagy évtizedek) óta a környék részei voltak, és mindenki ismerte őket. A legfontosabb felderítési információ a biztonsági erők tevékenysége volt. Ezeket megfigyelők nyomon követték és mozgásukról, a veszélyes és biztonságos területekről kézi rádió-adóvevőn vagy SMS-üzenetekben tájékoztatták az aktív rendbontókat.

¹⁴⁷ A rendbontásnak kidolgozott koreográfiája van a banlieue-kben: a kiváltó esemény (pl. sérüléssel vagy halálessel járó rendőri intézkedés – akárki volt is a hibás) feltüzeli az érzelmeket a negyedben, este összegyűlik egy tömeg, szitkokat és jelszavakat kiabál, és összecsap a kivezénielt rendőrökkel. Közben az áldozat közvetlen hozzátartozói nyugalomra és békére szólítanak föl (sikertelenül). Az erőszak korlátozott: a rendbontók felgyűjtanak néhány gépkocsit és középületet, esetleg kifosztanak egy-két üzletet és megvernek néhány kívülállót és közel, palackokkal megdobálják a rendőröket, amire azok könnygázzal és gumibottal válaszolnak. Az érzelmek 2-3 nap alatt lehiggadnak és minden visszatér a szokásos kerékvágásba. Vö: Didier Lapeyronnie: Révolte primitive dans les banlieues françaises. Essai sur les émeutes de l'automne 2005. *Déviance et Société*, 30, Chêne-Bourg 431-448. o.

Jogi szabályozás

A Francia Köztársaság normális békeállapotra írt törvényei nem bizonyultak elegendőnek a zavargások megfékezéséhez, ezért 2005. november 8-án a köztársasági elnök bejelentette a szükségállapotot (état d'urgence).¹⁴⁸ Ez széles hatásköröket adott a hatóságoknak: bevezethettek kijárási tilalmat, házkutatásokat tarthattak, elrendelhettek házi őrizetet, korlátozhatták a gyülekezési jogot, lezárhattak gyülekezésre alkalmas helyszíneket, elrendelheték a cenzúrát. A szükségállapotot a parlament november 16-án három hónappra meghosszabbította.

A bíróságok gyorsított eljárásban több száz ítéletet hoztak. Ezek végrehajtásáról, a fellebbezésekről, idő előtti szabadlábra helyezésekről nem találtam megbízható információt. A belügyminiszter az események korai szakaszában javasolta a zavargásokban letartóztatott bevándorlók deportálását. Ezt a törvények csak korlátozottan tették lehetővé, így csak nagyon korlátozottan valósult meg a belügyminiszter terve, hogy több száz rendbontót kitoloncoltat.

Események időrendje

2005. október 27. A banlieue-k puszkaporos levegőjéhez egy rendőrségi intézkedés szolgáltatta a szikrát Clichy-sous-Bois-ban, egy párizsi peremvárosban: két francia-arab tinédzsert, akik a rendőrök elől egy transzformátor állomáson rejtőztek el, áramütés ért és meghaltak. Halálhírukre a környék feldühödött fiataljai 23 gépkocsit gyújtottak föl, épületeket vandalizáltak, kövekkel és palackokkal dobálták meg a kivezényelt rendőröket és tüzoltókat. A rendőrség könnygázzal válaszolt és letartóztatott kb. 30 embert.

2005. október 28 – november 1. A zavargások a következő napokban folytatódtak, és áttejedtek néhány szomszédos banlieue-re. A hatóságok egyre nagyobb rendőri erőket mozgósítottak, de azok könnygáz és gumilövedékek használatával sem tudták megfékezni a rendbontást. A rendbontók iskolákat, postahivatalokat, üzleteket, autóbuszokat, gépkocsikat, szeméttárolókat gyújtottak föl és egyre nagyobb károkat okoztak. A négy nap során közel 500 gépkocsit és számos épületet gyújtottak föl.

2005. november 2 – november 7. A zavargások már 22 Párizs körüli banlieue-re terjedtek ki, majd áttejedtek Franciaország más városaira is (Dijon, Rouen, Avignon, Nantes, Lille, Cannes, Nizza, Toulouse). Ismeretlen tettesek rálöttek az intézkedő rendőrökre – ez volt az első löfegyverhasználat a rendőrséggel szemben. Egy rendőrsöt Molotov-koktélokkal támadtak. A rendőrség egy párizsi külvárosban Molotov-koktél készítő üzemet számolt föl. Több városban iskolákat gyújtottak föl és akadályozták a mentési munkát. A zavargások a hét végére már mind a 15 nagyvárosi agglomerációt érintették. November 6-án első alkalommal gyújtottak föl gépkocsikat Párizs belvárosában. Súlyosan bántalmaztak több sajtótudósítót. Ismét rálöttek a rendőrökre és három rendőrt súlyosan, több rendőrt könnyebben megsebesítettek. Első alkalommal – három különböző városban, gyakorlatilag egy időben – történtek Molotov-koktél támadások keresztény templomok ellen.

2005. november 8 -14. A köztársasági elnök kihirdette a szükségállapotot (nov. 8.), de a zavargások folytatódtak. Kijárási tilalmat vezettek be 38 körzetben, ezután a

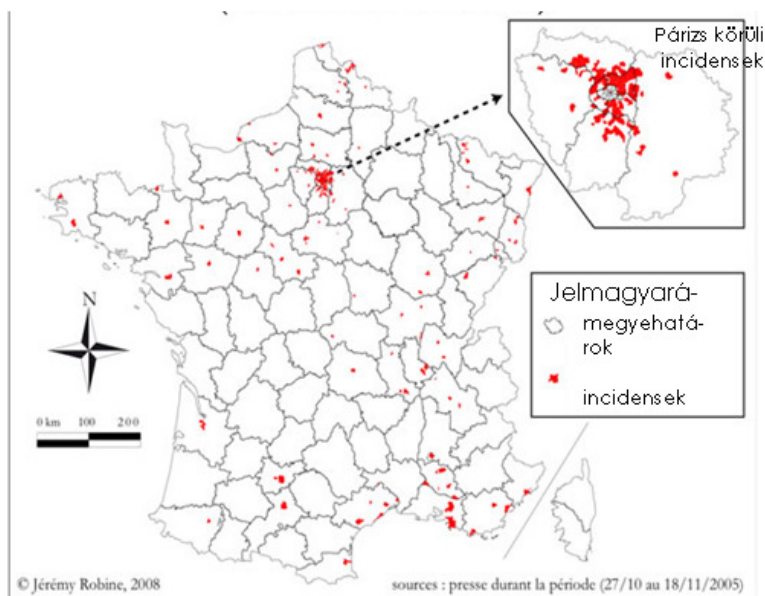
¹⁴⁸ A szükségállapot bejelentése a köztársasági elnök joga. Döntését a bejelentés után a parlament megerősítheti vagy fölülbírálhatja. Ha a parlament nem dönt, a szükségállapot 12 nap után automatikusan megszűnik.

zavargások intenzitása csökkenni kezdett. A hét nap alatt közel 3 000 járművet gyújtottak föl. A köztársasági elnök november 14-én (18 nappal az első zavargások után) szólt először az országhoz. Beszédében elítélte a rasszizmust és ígérte a törvény és rend fenntartását, az illegális bevándorlás korlátozását, valamint oktatási programokat és egyéb lehetőségeket a banlieue-k munkanélküli ifjúságának.

2005. november 15 – 18. A parlament három hónapra meghosszabbította a szükségállapotot. A zavargások intenzitása tovább csökkent, és november 18-ra visszatér a normális állapot: országszerte csak 98 gépkocsit gyújtottak föl, ami a szokásos napi átlag. A zavargások 300 városnegyedre érintettek. A rendbontók 10 346 gépkocsit gyújtottak föl, 22 autóbust és vasúti kocsit, továbbá 7 autóbuszgarázst, 233 középületet, 255 iskolát, 18 vallási helyszínt és 74 magántulajdont rongáltak meg. A hatóságok 3 000 embert tartóztattak le, ezek közül a bíróságok 763-at ítélték el. Az események során 271 rendőr és csendőr sérült meg.

A rendészeti erők problémái

Nehézséget okozott az erők koordinációja. Az erősen központosított rendszerben a Belügyminisztériumtól a végrehajtó alakulatokhoz vezető szolgálati utak között túl kevés oldalirányú átjárás volt. Több alkalommal megtörtént, hogy az egy helyszínrre vezényelt alakulatok nem tudtak egymásról, és a helyi erők parancsnoka is csak akkor szerzett tudomást arról, hogy erősítést kap, amikor az erősítés megjelent.¹⁴⁹ Az érintett erők parancsnokai e problémákat gyorsan rendezték egymás között.

¹⁴⁹ Sebastian Roché és Jacques de Maillard: Crisis in Policing: The French Rioting of 2005, in *Policing*, 2009/1. szám Oxford, 34-40. o.

Az intifáda során is jelentkezett egy kontinenseken átívelő rendészeti probléma: a központi irányítás alá eső CRS és EGM alakulatok (a rendbontókkal ellentétben) nem ismerték a bevetési helyszíneiket, eltévedtek, késve érkeztek, elvesztették az érintkezést a rendbontókkal. Ezt az intifáda végéig csak részben tudták kezelni.¹⁵⁰

A rendbontók kis létszámú, nagy területen szétszóródott, gyorsmozgású csoportokban, gyakran rejtve portyáztak. Mikor azonosítottak egy ígéretes célpontot, gyorsan összegyűltek, végrehajtottak egy néhány percig tartó rajtaütést – kövekkel, palackokkal, Molotov-koktéllal, pentaqué-golyókkal megdobáltak egy járort, fölgújtottak egy-két gépkocsit, üzletet, vagy középületet – és szétszóródtak mielőtt a rendőrség reagálni tudott volna, majd egy másik ponton megint gyülekeztek. Ezek a sivatagi nomádok nagyvárosi betonsivatagba átültetett *falka-harcászata*, amire a rendészeti erők csak a második héten találták meg a hatékony választ.

A falka-intelligencia és falka-harcászat

A hangyák egyszerű, süket és vak lények, magatartásukat csak a saját közvetlen környezetüktől és közvetlen közelben tartózkodó más egyedektől származó, korlátozott információk határozzák meg, és egyenként csak nagyon egyszerű szabályokon alapuló, nagyon egyszerű feladatok végrehajtására képesek. Az egyedek közötti korlátozott kommunikáció és együttműködés eredményeként központi irányítás nélkül is összehangolt, komplex, társas problémamegoldó magatartás jön létre. Például 1 000 vagy 10 000 hangya közösen rövid idő alatt megtalálja a boly és a táplálékforrás közötti optimális útvonalat, amire egy hangya egyedül nem lenne képes. Nagyon leegyszerűsítve ez a falka-intelligencia.

Az utcai zavargások is egyszerű eljárásokat kívánnak: rendőröket kövekkel és palackokkal dobálni, támadó rendőrök elől menekülni, gépkocsit, szeméttárolót fölgújtani, kirakatot beverni, utcára merészkedő polgárt megverni. A résztvevők magatartását más résztvevők magatartása és a közvetlen környezettől kapott információk befolyásolják: csatlakozni a rendőröket követő dobálókhoz, sűrű könnygázfelhő irányába nem menni, abba az irányba menekülni, amerre mindenki más.

A falka-intelligencia jellemzői a rugalmasság (a csoport gyorsan alkalmazkodik a változó körülményekhez), az ellenállóképesség (a csoport akkor is képes a közös feladatot végrehajtani, ha egy vagy több tagja kudarcot vall), és az önszervezés (a hatékony és célorientált működéshez a csoportnak nincs szüksége felügyeletre vagy központi irányításra).

A falka-harcászat a falka-intelligencia egyik megjelenési formája: önálló, nagy területen szétszórott, kis létszámú, gyorsmozgású harcászati alakulatok látszólag szervezetlen és formátlan, de valójában jól strukturált, összehangolt harca. Egy ponton váratlanul összevonják az erőket (és így helyi túlerőt teremtenek), támadnak és elérnek némi helyi sikert. Elszakadnak és szétszóródnak mielőtt az ellentámadást meg lehetne szervezni, de hamarosan egy másik ponton koncentrálnak, és újból támadnak. Az egyidejű, több váratlan irányból érkező, és lüktetésszerűen ismétlődő támadások megnehezítik a valós veszély felmérését és túlterhelik a védelem vezetési és irányítási rendszereit és megbénítják reagáló

¹⁵⁰ Sebastian Roché és Jacques de Maillard: Crisis in Policing: The French Rioting of 2005, in *Policing*, 2009/1. szám Oxford, 34-40. o.

képességét.¹⁵¹ A falka-harcászat sikerének három alapfeltétele van (és alkalmazóját csak úgy lehet leküzdeni, ha e három közül legalább kettőt sikerül semlegesíteni):

- Jobb helyzetismerettel rendelkezni, mint az ellenfél: tisztában lenni az erők elhelyezkedésével, rejtve tartani a saját erőket, információkat és utasításokat gyorsan és megbízhatóan továbbító híradó hálózatot fönntartani. Az intifáda során a rendészeti erők mozgását megfigyelők mobiltelefonos híradó hálózatokon jelentették. A rajtaütéseket és egy-egy akció után az új akció színhelyét futás közben, SMS-üzenetekkel koordinálták. A rendészeti erők csak reagálni tudtak a kiszámíthatatlan időben és helyen gyorsan lezajló rajtaütésekre, egyik helyről a másikra kergették, de nem tudták megfogni a tornacipős rendbontókat.
- Megfoghatatlanság. Elsősorban mozgékonyság, ami az ellenség szeme láttára is történhet, de túl gyorsan ahhoz, hogy az reagálni tudjon. A banlieue-k fiatal, tornacipős rendbontói a rendőrök szeme láttára is végre tudtak hajtani egy-egy gyors akciót (pl. egy gépkocsi felgyújtása csak néhány másodpercet vesz igénybe), majd könnyedén elfutottak a testpáncél, sisak és egyéb felszerelés súlya alatt lassan mozgó rendőrök elől.
- Az ellenfél eszközeinél nagyobb lőtávolságú eszközök. Az intézkedő rendőröknek (akik lőfegyverüket nem használhatták) eleinte nem volt válaszuk a kövekre, palackokra és Molotov-koktélokra – csak tűrhették a lövedékeket, és bízhattak a védőfelszerelésben.

A rendészeti erők válasza a problémákra

Mikor világossá vált, hogy a korábbi gyakorlattal ellentétben a zavargásoknak nem lesz vége 3-4 nap után, a rendészeti erőket jelentősen megerősítették, és a második héttől új eljárásokat kezdetek alkalmazni. A cél továbbra is a zavargások „korlátozása” volt (megakadályozásuk vagy felszámolásuk helyett), és továbbra is kerülni kellett az erőszak eszkalálódásához vezető helyzeteket. De a nagyobb létszámmal lehetőség nyílt a falka-harcászat előnyeit semlegesítő rendszabályok bevezetésére:

- Egyszerre több, kb. szakasz-erejű járőrrel lefedték az érintett területeket. A járőrök jelenlétükkel valamennyire megnyugtatták a lakosság egy részét, információkat gyűjtöttek, és néhány letartóztatást fogatosítottak. A járőrök túl erősek voltak ahhoz, hogy megtámadják őket, és útvonalaik koordinálása semlegesítette a rendbontók mozgékonyságát: egy járőr elől könnyen elfutottak, de 4-5 jól koordinált járőr már valószínűsítette, hogy előbb-utóbb csapdába kerülnek.
- A rendbontók mobiltelefonos információ-hálózatai nem tudtak lépést tartani a növekvő információ-mennyiséggel, amit a sok egyszerre mozgó járőr jelentett. Ez semlegesítette jobb helyzetismeretüket.
- A rendészeti erők továbbra sem használhatták lőfegyvereiket, de a könnygáz gránátok és gumilövedékek hatékony válasznak bizonyultak a rendbontók utcaköveire és palackjaira. Az emeletekről ledobott tárgyakra viszont (és ez nem

¹⁵¹ A falka-harcászat elsősorban a közép-ázsiai lovas fjaszokhoz (köztük a honfoglalás-kori magyarokhoz) kötődik mint hadtörténelmi kategória, de sikerrel alkalmazták modern reguláris erők is: az Atlanti Csata során a német tengeralttjárók, az Angliai Csata során a Királyi Légierő, Szomáliában a fegyveres milíciák, merevebb harc eljárásokat követő ellenséggel szemben.

egyszer mosógépet vagy hűtőszekrényt jelentett) a zavargások végéig nem találtak hatékony választ.

Stratégiai kommunikáció

A kormány a zavargások kezdeti szakaszában láthatóan megosztott volt, ezért nem is tudott egy következetes kommunikációs programot megvalósítani. A franciák krízishelyzetekben a köztársasági elnöktől várják az útmutatást, de az hallgatott. A miniszterelnök több miniszter próbálta nyugtatni a kedélyeket, visszafogottságot, megértést követeltek és a „kiváltó okok” kezelését ígérték. Ugyanakkor a belügyminiszter csöcseléknek (*racaille*) nevezte a lázadókat, a „nincs türelem” (*tolérance zéro*) doktrína alkalmazását javasolta, és figyelmeztette a rendbontókat, hogy mire számíthatnak, ha a biztonsági erők elfogják őket. Ezt a polgárok nagy része helyeselte, de a francia (jórészt baloldali) értelmiség körében népszerűtlen álláspont volt, és más kormánytagok is nyilvánosan kritizálták. E megosztottság elbizonytalanította a társadalmat, lovat adott a rendbontók alá, és egyáltalán nem győzte meg azokat, akik a banlieue-kben éltek, de nem vettek részt a zavargásokban. Csak a második héten sikerült valamennyire egységes kormány álláspontot kialakítani, amely a rend helyreállítását és a biztonsági erők tevékenységének törvényességét hangsúlyozta.¹⁵²

Maguk a rendbontók nem foglalkoztak kommunikációs tevékenységgel a szó hagyományos értelmében, de közös tapasztalataik alapján az évek során kialakult egy közös narratíva, amely motiválta őket, és amellyel legitimálták tevékenységüket. A narratíva két elemből állt:¹⁵³

- A nem-európai bevándorlók és leszármazottaik mások, mint a franciák; más szokásokat, más vallást, más erkölcsi normákat követnek. Felháborító, hogy a francia hatóságok beavatkoznak a bevándorló-közösségek életébe, francia értékeket, magatartást, törvényeket akarnak rájuk kényszeríteni. A franciákat csak így, erőszakkal, rombolással lehet rákényszeríteni, hogy hagyják a közösségeket a maguk módján élni és fejlődni.
- A nem-európai bevándorlók, de különösen leszármazottaik akkor is franciák, ha más szokásokat, más vallást, más erkölcsi normákat követnek. Felháborító, hogy a rasszista francia társadalom lenézi, megveti, elhanyagolja, a társadalmi élet peremére szorítja őket és nem törődik problémáikkal. A franciákat csak így, erőszakkal, rombolással lehet rákényszeríteni, hogy odafigyeljenek, és végre tegyenek valamit.

E két elem – a köztük lévő alapvető ellentmondások ellenére – nagyon jól megfér egymással, mert mindenki azt az elemet (vagy a kettőnek azon kombinációját) értette önmagára érvényesnek, ami a saját méltóságához, önbecsüléséhez és vélt helyzetéhez leginkább illett.

A szélesebb tömegek (a francia és a nemzetközi közvélemény) tájékoztatásáról a rendbontók részvétele nélkül is gondoskodott a nemzetközi sajtó: amikor világossá vált,

¹⁵² Egyáltalán nem segített a helyzeten, hogy a miniszterelnök és belügyminiszter politikai riválisok voltak: mindketten indulni készültek a közelgő elnökválasztáson.

¹⁵³ Kiss Álmos Péter: Hálózatharc, European Police College (CEPOL) e-library, 2008. 02. <https://www3.cepol.europa.eu/dspace/handle/123456789/4607#cima>

hogy ez alkalommal nem egy 3-4 napos eseményről van szó, naponta jelentek meg interjúk, helyszíni jelentések, elemzések. A helyszíni tudósításokban rendszeresen megjelentek a zavargásokban részt vevő „ifjak”, akik azzal kérkedtek, hogy ki hány gépkocsit, hány épületet gyújtott föl. Ez oda vezetett, hogy az egyes helyszínek versenyezni kezdtek: mindenki igyekezett a többieket túlszárnyalni, több és nagyobb kárt okozni. A sajtó mellett az internet is szerepet játszott a rendbontók üzenetének terjesztésében: honlapokon és blogokon népszerűsítették a felkelést és próbálták akcióba hívni a még érintetlen körzeteket; nyilvános és zártkörű blogokon buzdították egymást.

A stratégiai kommunikáció része volt az iszlám szerepének tagadása. Francia muszlim vezetők minden lehetséges fórumon tagadták az iszlám szerepét az eseményekben, sérelmezték, hogy a zavargásokért sokan az iszlám befolyást hibáztatták, és felhívták a figyelmet a növekvő iszlám-ellenes hangulatra. Sok rendbontó, úgymond, kétségtelenül muszlim családból származik, de a zavargásokban sokkal inkább az idegen származás miatti megkülönböztetés, a munkanélküliség és a rossz lakhatási lehetőségek voltak a motiváló tényezők, semmint az iszlám tanításai.

Vitathatatlan tény, hogy az események során a vallási vezetők következetesen próbálták csillapítani az indulatokat és nyugalomra intették a banlieue-k lakosságát. Egy iszlám szervezet¹⁵⁴ *fatwában* (vallásjogi döntésben) tiltotta meg muszlimok részvételét a zavargásokban. Az intelmeknek semmi hatásuk nem volt. A vallási vezetők nyilatkozatai, a fatwa, és az a tény, hogy a rendbontók mind az intelmeket, mind a fatwát semmibe vették, kérdésessé teszi az iszlám befolyását. De az iszlám nem egységes: nincs egy központi tekintély, aki meghatározó és kötelező útmutatást adhat. Valójában az intelmek és fatwák csak azt bizonyítják, hogy az azokat megfogalmazó személyek ellenezték a rendbontást.

Politikai rendezés

Az intifáda nem politikai rendezéssel, nem a kiváltó okok felszámolásával, és nem a rendészeti erők sikeres tevékenysége eredményeként ért véget. A valós vagy vélt kirekesztettség és diszkrimináció nem csökkent számottevően – de a muszlimok elzárkózása és kivételezett státuszra vonatkozó igénye sem mérséklődött. A zavargások kiváló lehetőséget nyújtottak az agitátoroknak, hogy közvetítő szerepet játsszanak, nélkülözhetetlen és megkerülhetetlen társadalmi tényezőnek, a muszlim közösség legitim képviselőinek tüntessék fel magukat, és ideológiai céljaiknak megfelelő engedményeket csikarjanak ki a francia államtól. Mikor elérték amit ezekkel az eszközökkel lehetett, véget vetettek a megmozdulásoknak.

A jelek szerint a köztársaság veszített: a muszlim gettók gyakorlatilag „felszabadított zónákká,” miniatűr autonóm iszlám köztársaságokká váltak, melyek a környező *kufir* (hitetlen) világon – a befogadó társadalmon – élőködnének. A gettókban a központi kormánynak nincs hatalma, a köztársaság törvényei nem érvényesülnek. A helyi lakosság rátámad a rendőr-járőrökre, ha azok bemerészkednek, és egész háztömbök lakói zúdulnak az utcára, hogy megakadályozzák egy-egy „közülük való” letartóztatását. Időnként újabb zavargások törnek ki, melyben a kivezényelt rendőröket egyre gyakrabban érik életveszélyes támadások. Az intifáda folytatódik, és a Köztársaság folyamatos visszavonulásra kényszerül.

¹⁵⁴ UOIF – Union des organisations islamiques de France – Franciaországi Iszlám Szervezetek Egyesülete.

Párhuzamok

Záró gondolatként ide kívánczok, hogy az intifáda elemzése során elkerülhetetlenül fölmerül a gondolat: találunk-e párhuzamokat a francia intifáda és a közelmúltban lezajlott más, hasonló események között. A válasz – a kiváltó okokban és az ideológiai háttérben fölismerhető alapvető különbséek ellenére – egyértelműen igen.

A nemzetközi radikális baloldal globalizáció elleni tiltakozásai során – elsősorban a nagy nemzetközi gazdasági és politikai konferenciák idején – egyre hatékonyabb falka-harcászti eljárásokat alkalmaz – amire a rendészeti erők nem mindig találják meg a hatékony választ. Az első ilyen esemény a World Trade Organization seattle-i konferenciája volt 1999. novemberében. A konferencia első napján a városi rendőrség nem tudta kezelni a radikális diákszervezetek és az anarchista tüntetők váratlan és szokatlan eljárásait, és a következő napokban csak az állami rendőrség és Nemzetőrség alakulatainak támogatásával volt képes úrrá lenni a helyzeten. Hasonló rendőri kudarc volt az International Monetary Fund/World Bank prágai konferenciája (2000) és a G8 konferencia Genuában (2001). De e sablon ráillik a 2006. évi budapesti zavargásokra is: a rendbontók jobb helyzetismerettel rendelkeznek, mint a rendészeti erők; megfoghatatlanok, mert gyorsan mozognak, rejtőznek és egyszerre vannak mindenütt és sehol; nagyobb lőtávolságú fegyverekkel rendelkeznek, mint a rendészeti erők.¹⁵⁵

A rendészeti erők sikeres válasza – ismét az eltérő kiváltó okok és ideológiai háttér ellenére – egy mondatban összefoglalható: elemezni az ellenfél falka-harcászti eljárásait, megtalálni gyenge pontjait és azokra koncentrálni semlegesíteni előnyeit.

¹⁵⁵ Kiss Álmos Péter: Hálózatharc, European Police College (CEPOL) e-library, 2008. 02. <https://www3.cepol.europa.eu/dspace/handle/123456789/4607#cima>